

משחרב בית המקדש בטל שמיר (גיטין סח)

גליון 388

בדרה סח. עשיתי לי שרים ושרות וכו' שדה ושרות וכו'. שידה ושידתין למאי איבעי ליה (לשם מה הוצרך שלמה המלך לשד זכר ושידה נקבה). דכתיב והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה וגו'. אמר להו לרבנן היכי אעביד (להביא אבנים שלימות בלי לחותכן בכלי ברזל). אמרו ליה איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד. אמר להו היכא אשתכח. אמרו ליה אייתי שידה ושידתין וכו'.

ופירש"י שמיר, בריה מששת ימי בראשית, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניו. לאבני אפוד, דאמרינן במסכת סוטה (מח:): אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו שנאמר פתוחי חותם, ואין מסרטינן עליהם באיזמל שנאמר במלואתם, שלא יהו חסרות כלום אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ, והן נבקעות מאליהן, עכ"ל.

והנה הפסוק פתוחי חותם (שמות כח, יא) נאמר על שתי אבני השהם שלבש על כתפות האפוד. והוא כתוב שוב (פסוק כא) גם באבני החושן. ושם באבני החושן כתוב (פסוק כ) והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם. והגמ' בסוטה אומרת והאבנים הללו וכו' ופירש רש"י אבנים הללו, שבאפוד וחושן. משמע שדינים אלה נאמרו על שני סוגי האבנים, וגם באבני השהם בעינן במלואתם.

בתוס' בסוגיין (בד"ה איכא שמיר וכו') כתבו הכא משמע דלאבני אפוד בעי שמיר, ובפ"ק דקידושין (לא). גבי עובדא דדמא בן נתינה בקשו ממנו אבנים לאפוד, וזה היה בבית שני, מדקאמר לשנה נולדה לו פרה אדומה כו' דבבית ראשון לא עשו פרה וכו' (דבבית ראשון השתמשו בפרה של משה רבינו, ורק בבית שני עשה עזרא פרה שניה).

ואין להקשות דבפרק בתרא דסוטה (מח.) תנן משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים, ומשחרב בית המקדש בטל שמיר (וא"כ משמע שלא היה שמיר בבית שני), היינו בית המקדש השני מדנקט בית המקדש סתם וכו' ועוד מדלא ערבינהו בהדי או"ת, והוי ליה למיתני משמתו נביאים הראשונים בטלו או"ת והשמיר, דמשמתו נביאים הראשונים היינו משחרב בית המקדש ראשון וכו' (וא"כ היה שמיר בבית שני). הקשה הר"ר אלחנן במס' עז ב' ר' ישמעאל (דף נב:): גבי אבני מזבח ששקצום אנשי יון, ליתברניהו. אבנים שלמות אמר רחמנא. לינסרינהו. לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא. ולינסרינהו ע"י שמיר. ואומר ר"י דע"י שמיר אין נעשין חלקות, דחגירת צפורן פוסלת במזבח, עכת"ד התוס'.

מבואר בתוס' שצריכים שמיר לאבני האפוד, והשמיר היה קיים בבית שני. והא דמבואר בסוף סוטה דמשחרב בית המקדש בטל שמיר, היינו בית שני. והא דלא השתמשו בשמיר לתיקון אבני המזבח ששקצום היוונים הוא כי ע"י השמיר אינן נעשות חלקות, וחגירת צפורן פוסלת במזבח.

אמנם בהגהות הרש"ש הביא דדעת הרמב"ן בפר' תרומה (שמות כה, ז) דלאבני האפוד (אבני השהם) לא היה צורך לשמיר אלא היה חורץ בהן, דבהו לא כתיב במלואתם. והא דקאמר הכא שמיר לאבני אפוד ר"ל אבני חושן שנקרא אפוד בדרך העברה, מפני שהוא מחובר בו. ולפי"ז כתב הרש"ש שאין ראיה מההיא דדמא בן נתינה שהיה שמיר בבית שני, כי הוצרכו אז אבנים לאפוד, ולהם א"צ שמיר.

הרמב"ן למד דהא דאומרת הגמ' בסוטה אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר פתוחי חותם ואין מסרטינן וכו' משום שנאמר במלואתם נאמר רק על אבני החושן, דרק בהם כתוב במלואתם. אבל רש"י כתב שם להדיא אבנים הללו, שבאפוד וחושן וכו"ל.

והא דדחה הרש"ש דאצל דמא בן נתינה מצאו אבן לאפוד, מבואר בירושלמי בריש פאה (פ"א ה"א) דהאבן שחיפשו היתה אבן ישפה משבט בנימין שהיא מאבני החושן. ושם הרי מודה הרמב"ן דבעינן לשמיר, וע"כ דהוי השמיר בבית שני.

אמנם במאירי (קידושין לא) כתב דאיתו מעשה היה בבית שני דהא במקדש ראשון לא עשו אלא פרה ראשונה, ואף אבני אפור לא בטלו בבית שני אע"פ שבטלו אורים ותומים, ואבני אפור משום או"ת נקבעו, מ"מ כל מה שהיה בידם לקיימו קיימו. וכן אע"פ שבטל שמיר, והשמיר היה בא לחוק את שמות בני ישראל על האבנים, אפשר שלא חקקום, ומה שהיה בידם לעשות עשו.

למד המאירי שאע"פ שהמעשה דדמא בן נתניה היה בבית שני אבל לא היה אז שמיר, ולמרות שלא יכלו לחקוק האותיות בתוך האבנים, בכל זאת עשו מה שיכלו, והביאו את האבן כדי שתמלא את מקומה בחושן. וכן כתב (שם) בשיטה לא נודע למי, דכבר בטל השמיר אלא מאי דהוה אפשר להו למעבד הוי עבדי, והיו קובעין את האבנים אע"פ שלא היו חקוקות אלא כתובות בדיו. וכי אמרינן ביומא שלא היו אורים ותומים בבית שני לאו למימרא דלא היו או"ת כלל אלא שלא היו נשאלים בהם, א"נ שלא היו עשויין כהלכתן, שלא היו האבנים חקוקים בשמיר. מבואר בשיטה לא נודע למי כמו המאירי שלא היה השמיר בבית שני.

אבל בחי' הריטב"א (שם) כתב כהתוס' דכוונת המשנה בסוף סוטה משחרב בית המקדש בטל השמיר היינו משחרב בית שני אבל בבית שני היה שמיר.

והא דביארו בתוס' על הגמ' בעבודה זרה באבני המזבח ששקצום אנשי יון למה לא חתכו אותם ע"י השמיר, כי ע"י השמיר אין נעשין חלקות, דחגירת צפורן פוסלת במזבח, כתב בשפת אמת (סוכה מט) לתרץ באופן אחר, דכיון דע"י שמיר שם שלימים עליהם, אם ישברו אותם ע"י שמיר נראה דכה"ג לא חשיב ביטול ע"ז בזה. (היו צריכים לבטל את הע"ז, שעשו היוונים, ודוקא ע"י גוי, ותיקון ע"י השמיר לא נחשב שבירה). ואם ישברו אותם מקודם (ועי"ז יתבטל הע"ז) ואח"כ יחליקוה ע"י שמיר נראה דכה"ג לא חשיב אבנים שלמות כיון שהיו עליהם שם שבר. דדוקא כשחולקין אבן שלם ע"י שמיר נשאר עליו שם אבן שלם אבל לא אם כבר היה נשבר. וסיים דכך היה מתרץ לולי דברי התוס'.

וכעין זה כתב בחזו"א (קדשים, לקוטים סי' ב סק"ג) דאפשר דנכרי שהניח שמיר על אבן של ע"ז לא חשיב ביטול כיון שמקפיד על שבירתה דרך כבוד, ודעתו לעבוד את הבקע.

אלא דיש חילוק בין התירוץ, דבשפת אמת משמע שאין בחיתוך ע"י השמיר שם שבירה כלל כדי שיתבטל הע"ז משא"כ מהחזו"א משמע דיש כאן מעשה שבירה אלא דהיות ועושה בדרך של כבוד אין לשבירה כזאת תורת מעשה ביטול דאין זה שבירה דרך בזיון.

ועוד הביא החזו"א שהקשה לו אחד שישברוהו ע"י גוי ואח"כ יחליקן ע"י שמיר, ותירץ החזו"א דאפשר שע"י שמיר אחר נפילה יפול מן האבן הרבה, ויהיה כבוד הבנין יותר באבנים אחרות.

בשפת אמת תירץ דכבר לא שייך שיחול עליהם שם שלמות כי כבר היו שבורות, ואילו בחזו"א משמע דאמנם יהיו שלמות אבל זה יגרום שיפול מן האבן הרבה ואין זה כבוד הבנין.

והנה נחלקו ר' יהודה ור' נחמיה אם בנו את בית המקדש באבנים שלמות או שחתכו אותן בחוץ, וכל האיסור לחתוך הוא במקום המקדש. הרמב"ם (פ"א בית הבחירה) פסק כר' נחמיה שאין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן בחוץ. (ותמה שם הכס"מ למה פסק כר' נחמיה, עיי"ש). אבל לשיטת רבי יהודה לא הניפו ברזל על אבני המקדש כלל. והקשו בתוס' (חולין יח. ובעוד מקומות) דאם נאמר שע"י השמיר תמיד יש פגימה (ולכן לא יכלו לתקן את אבני המזבח ששקצום אנשי יון) איך בנו את בית המקדש, הרי כתוב אבן שלמה מסע נבנה, וע"כ נבנה לפי ר"י ע"י השמיר, ואין בהם פגימה.

וביאר הר"י קורקוס (שם הל' יד) דרק באבני המזבח דכתיב בתורה אבנים שלמות תבנה קפיד קרא אפי' אפגימה כל דהו אבל באבני המקדש לא קפיד קרא, ורק מדרבנן צ"ל שלמות, ולא פסלו אלא בפגימה הנראית להדיא לעין. ולכן מבואר בגיטין שבית המקדש נבנה ע"י השמיר. ואע"פ דאנן קיי"ל כר' נחמיה דמותר להשתמש למקדש באבנים שנחתכו בחוץ אבל לכו"ע מהני שמיר לאבני המקדש ובהא לא פליגי. ובזה תירץ קושיית התוס' הנ"ל, דבאמת בנו המקדש לפי ר' יהודה ע"י השמיר, ורק למזבח לא מהני.

אמנם במנחת חינוך (מצוה צה אות ו) כתב דחגירת צפורן פוסלת גם באבני המקדש. ולכן פסק הרמב"ם כר' נחמיה, וחתכו מבחוץ, דאחרת א"א היה לבנות את בית המקדש (דהיה קשה לו קושיית התוס').